

WAAROM ELKE DEEN OP EEN CLUBJE ZIT

Fællesskab: het betekent zoiets als 'gemeenschapszin'. Journalist Inger Stokkink ontdekte hoe diep het woord geworteld is in de Deense maatschappij.

Het is 2011, de locatie is een souterrain in een buitenwijk van de Deense stad Aarhus. Het is feest, want de plaatselijke hackerspace (computerclub) bestaat één jaar. Dat wordt gevierd met een open dag en een gemeenschappelijke maaltijd tussen de computers, soldeerbouten en dozen met onderdelen. Ik ben net verhuisd van Nijmegen naar Aarhus, mijn man achterna, en bezig een nieuw leven op te bouwen. Omdat ik in Nederland al lid van een hackerspace was, leek het me een goed idee die hobby voort te zetten in Denemarken. Om half zes staan als bij toverslag vier mensen op, ze gaan naar de keuken en komen terug met wraps, verschillende soorten vulling en toppings. Ze vormen een rijtje achter een tafel. De andere leden en gasten lopen voorbij het ontstane buffet en wijzen aan hoe ze hun wrap het liefst willen. Als iedereen aan de lange tafel zit, begint de maaltijd. Na afloop gooien de gasten zelf hun wegwerpbordjes en -bestek in de vuilnisbak. Alles gebeurt als vanzelf, iedereen lijkt precies te weten wat-ie moet doen – één groot sociaal ballet. Het is meer dan afgesproken werk, het is een ingesleten ritueel, een alledaagse traditie die blij wordt verwelkomd. Dit was

de eerste, maar zeker niet de laatste keer dat ik op die manier fællesskab in uitvoering zag.

SOCIAAL VERTROUWEN

Denemarken staat bol van de verenigingen. 'Als twee Denen elkaar ontmoeten, geven ze elkaar een hand. Als drie Denen elkaar ontmoeten, beginnen ze een vereniging,' zeggen ze wat lacherig over zichzelf. Binnen zo'n vereniging weet iedereen wat er van hem of haar verwacht wordt en wat-ie moet doen. Waar komt die vanzelfsprekendheid vandaan? "Onze ouders en grootouders voeden ons ermee op, en op de crèche, op school en in het verenigingsleven wordt dat keer op keer bevestigd," zegt Gert Tinggaard Svendsen, hoogleraar politieke economie aan de universiteit van Aarhus. "Sociaal vertrouwen ontstaat in sociale netwerken, en een fællesskab is niets anders dan een netwerk. Niet liegen en niet valsspelen zijn bijvoorbeeld normen waar je mee opgroeit. Maar ook: je moet elkaar helpen en een beetje op elkaar passen. Je voldoet aan die normen in het vertrouwen dat een ander dat ook doet, en dat jij er ook profijt van hebt. >

1. Als je bramen te veel hebt, zet je ze te koop aan de weg.
2. De Dannebrog hangt uit tijdens Sankt Hans Aften, het traditionele zomerfeest.
3. Verloren mutsje in Aarhus.
4. Minister Støjberg en haar omstreden taart.
5. Verse eitjes te koop. En ook hier de Dannebrog.
6. Samen eten na een zeiltocht.

Mensen stellen zich voor met hun voornaam en verwachten dat van jou ook. Denen houden niet van ongelijkheid

Zo ontstaat een verwachtingspatroon. Als je dat schendt, krijg je op je donder of word je uitgesloten. Dat wil niemand. Dus doe je je best om aan die normen te voldoen. Daarnaast is uit onderzoek gebleken dat elke handeling van sociaal vertrouwen een kleine piek van het gelukshormoon oxytocine laat zien. Dus sociaal vertrouwen is win-win." Het land wordt er ook sterker van. Svendsen gebruikt vaak het voorbeeld van de hommel. "Ogenschijnlijk te groot en te zwaar om te vliegen, en toch vliegt-ie. Denemarken is een klein land, arm aan bodemschatten, de bevolking is niet geweldig hoog opgeleid. Maar het heeft een stabiele welvaartsstaat en is in economische termen onverklaarbaar rijk. Dat komt door sociaal vertrouwen. Als maatschappij is Denemarken er goedkoper mee uit, want bedrijven en instellingen geven weinig uit aan controle."

TROMMELTJE WISSELGELD

Wat ook opvalt, is dat Denen weinig mopperen over hoge belastingen. Je betaalt veel, maar krijgt er ook wat voor terug (gratis onderwijs en gezondheidszorg, om maar twee belangrijke dingen te noemen). Veel Denen zijn trots op hun welvaartsstaat. Het 'op elkaar passen' is geformaliseerd en onderdeel geworden van de welvaartsstaat. In de praktijk van alledag komt dat sociale vertrouwen op mij nog steeds over als een soort alomvattende zorgzaamheid. Je ziet het aan kleine dingen in het straatbeeld: een Deen hangt een verloren handschoen, muts of zelfs sleutelbos zichtbaar aan een hek of paal, zodat de rechtmatige eigenaar zijn of haar eigendom snel opmerkt. Fruit- en groentestalletjes staan onbeheerd aan de weg, met een trommeltje wisselgeld of een telefoonnummer erbij, zodat de klant het juiste bedrag kan betalen. Denemarken is, zo blijkt uit onderzoek, ook het land waar de meeste portemonnees worden ingeleverd bij de politie met al het geld er nog in.

Het verenigingsleven en de fællesskab dragen ook nog op een andere manier bij aan de Deense welvaartsstaat en het sociale welzijn. Er zijn namelijk veel (kleinschalige) vrijwilligersorganisaties die het onbetaalde deel van de Deense welvaartsstaat vormen, van lokaal bezoek aan ouderen tot de landelijk georganiseerde vluchtelingenhelp. Het resultaat van sociaal vertrouwen is meer zelfregulering en minder controle, aldus Gert Tinggaard Svendsen.

FLUITEN IN HET DONKER

Fællesskab moet je doen, zo blijkt. Geen woorden maar daden. Daden die onzichtbaar worden gestuurd door ongeschreven regels, en waar je als buitenlander niet altijd zo makkelijk vat op krijgt. Denen beschrijven fællesskab vaak als iets wat juist niet vanzelf gebeurt. Waar je bewust aan moet werken. Zo eet ik tussen de middag samen met de mensen in de gemeenschappelijke ruimte van het kantoor waar ik een werkplek huur. Dat is zo ongeveer verplicht, werd me aan het begin verteld, want dat is goed voor de fællesskab. Ook politici noemen het woord om hun argumenten kracht bij te zetten. De Pools-Britse socioloog Zygmunt Bauman (1925-2017), die veel over het verschijnsel gemeenschap heeft geschreven, vond het een veeg teken als een gemeenschap over zichzelf en haar (gebrek aan) functioneren gaat praten. Een beetje zoals fluiten in het donker. Maar bij Denen is het heel gewoon. Het omvat meestal wat Nederlanders het sociale aspect zouden noemen.

IEDEREEN IS GELIJK

"De twee belangrijkste aspecten van fællesskab, zoals Denen dat zelf opvatten, zijn folk en lighed," zegt etnoloog en cultuurhistoricus Tine Damsholt van de universiteit van Kopenhagen. "Folk heeft hier niet alleen maar de nationaal-romantische bijklank zoals in vele andere talen, maar ook een democratische. Folk, dat zijn je medeburgers. In z'n algemeenheid betekent het: de gemeenschap waar je voor kiest en waar je verantwoordelijkheid voor neemt." Het andere aspect, *lighed* oftewel gelijkheid, doordesemt ook de Deense samenleving. Een voorbeeld: het gebruik van de beleefdheidsvorm is sinds de jaren zeventig weggefallen. Alleen de koninklijke familie wordt nog met u aangesproken. Mensen stellen zich voor met hun voor- naam en verwachten dat van jou ook. "Gelijkheid betekent hier niet dat iedereen hetzelfde moet zijn, maar wel dat iedereen elkaar op gelijkwaardig niveau benadert," zegt Damsholt. "We houden niet van ongelijkheid. Dat betekent ook dat we niet van armoede houden: 'Få har for meget og færre har for lidt' (weinigen hebben te veel, maar nog minder hebben te weinig). Die gelijkheid in stand houden gaat niet vanzelf. Je moet zelf verantwoordelijkheid >

DE CORRESPONDENT

Freelance correspondent en journalist Inger Stokkink (1962) woont sinds 2010 in Aarhus, Denemarken. Ze werkt voor Nederlandse, Deense en Engelstalige media, waaronder het radioprogramma *Bureau Buitenland* van de VPRO, de wereldomroep BBC World Service en diverse Nederlandse bladen op het gebied van onderwijs en gezondheidszorg. Omdat ze behalve journalist ook politicoloog is, schrijft ze veel over maatschappelijke onderwerpen.

nemen, op elkaar letten en elkaar erbij helpen. Denemarken kent nog veel kenmerken van de toenmalige boerensamenleving, die doordrenkt was van het besef dat je het niet altijd in je eentje af kunt. "Door je bijdrage laat je je betrokkenheid zien," zegt Damsholt. Omgekeerd betekent het ook dat niet meedoen wordt opgevat als egoïsme. Daarmee geef je het signaal af dat je niet veel geeft om de gemeenschap. En dan keert de gemeenschap jou ook de rug toe."

Een ander element van gelijkheid ligt besloten in het ook in Nederland bekende begrip *hygge*, vrij vertaald: gezelligheid. Voor veel Denen is koffie met taart of koekjes de kern van dit begrip: *kaffe og kage*. "De laagdrempeligheid daarvan laat ook mooi zien dat het de bedoeling is dat iedereen kan meedoen," zegt Tine Damsholt. "Het zijn zaken die iedereen zich kan – of zou moeten kunnen – veroorloven. Het is ook de manier waarop je bij elkaar bent: niemand staat in het middelpunt, iedereen is gelijk. Iedereen draagt bij naar eigen vermogen."

HYGGE ALS SMEERMIDDEL

En er wordt in dit land heel wat gegeten uit naam van *hygge*. Voormalig premier Poul Nyrup Rasmussen zei eens dat je zelden een Deen aantreft met een mes in de ene hand zonder een vork in de andere. Gezamenlijk lunchen in de bedrijfskantine is vaste prik. En bij veel bedrijven en instellingen ontbijt het personeel één keer per week samen. Koffie, thee, bolletjes, boter, kaas en jam: niet uitgebreid en binnen twintig minuten is iedereen weer aan het werk, maar collega's hebben toch even bij elkaar gezeten en met elkaar gepraat. Een vrijmibo bestaat

hier niet, want iedereen haast zich na werktijd naar school om de kinderen op te halen of naar huis. Of naar andere clubjes. En ook die clubjes hebben hun eetmomenten, hun *hygge*. Niet om hedonistisch achterover te leunen, maar om de betrokkenheid bij elkaar als club te onderhouden. En het hoogtepunt qua *hygge* is het Deense kerstfeest: de urenlange kerstlunch is bijna belangrijker dan pakjesavond op 24 december.

"Hygge is inderdaad het smeermiddel voor de *fællesskab*," beaamt Gert Tinggaard Svendsen. "Je laat zien dat je niet elkaars concurrent bent, dat het veilig is. Bijdragen aan de *hygge* en de *fællesskab* draagt bij aan sociale erkenning, en dat is waar we allemaal naar streven. En de beste sociale erkenning is als mensen lachen om je grappen."

UIT DE PAS

Maar Denen zijn niet altijd zo gelijkgestemd en de *hygge* wordt ook wel uitgedaagd. In 2016 ontstond tumult toen de toenmalige minister van Integratie, Inger Støjberg, zich breed lachend liet fotograferen met een taart ter ere van de vijftigste immigratiebeperkende maatregel die het ministerie had ingevoerd. Hier liepen de nationaal-romantische *fællesskabs*-gedachten enerzijds en de 'insluitende' gemeenschapsgedachten anderzijds opeens uit de pas. Een symbool van gemeenschappelijkheid gebruiken om uitsluiting te vieren, dat stuitte veel Denen tegen de borst. Hetzelfde gebeurde met de Deense vlag, Dannebrog. Denen vlaggen graag en vaak: jong en oud verwelkomt bezoek met gehesen vlag en bij verjaardagen komen vaak mini-vlaggetjes op tafel. Maar toen de Dansk Folkeparti verkondigde dat de Dannebrog achter het spreekgestoelte van de parlamentsvoorzitter moest hangen, vonden veel Denen dat de vlag ermee werd gepolitiseerd. "Dannebrog is geen nationalistisch symbool, het is de vlag van het volk, van iedereen" zei een vriendin eens. "Je vlagt ter versiering, het hoort erbij."

Veel Denen ontgaat de ironie niet dat juist symbolen van saamhorigheid soms tot splijtzwam kunnen worden. Maar *fællesskab* ontstaat door daden, minder door woorden. Het zal altijd blijven bestaan zolang de Denen het begrip steeds opnieuw heruitvinden. Maar nooit zonder mes en vork. ●